

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ФИЛОЛОГИЯ ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ ФАКУЛЬТЕТІ
ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІ КАФЕДРАСЫ

Профессор Х.К. Мұхамбеттің 85 жылдық
және профессор А. Айғабылұлының 80 жылдық мерейтойына арналған
**«ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІ: ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ПАРАДИГМАЛАР
ЖӘНЕ ЛИНГВОДИДАКТИКА»** атты
республикалық ғылыми-әдістемелік конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

28 сәуір, 2016 жыл

Алматы 2016

Жас кезімнен тұрғаннан бері менің жан-дүниемді отырды. Соның бірі тацияма сыртқы пікір болып белгіленді д талқылау болып өттінде ағамыздың ма және диссертацияма 1979 жылы аталған данғанымда бұрын кеттік.

Оқытушылықты берген де, өмірлік болды. Сол кезе Жұмысына өте әділ әріптесі кемде-кем ғын нашар оқитмайтын. Ол береттердің өзі толық дағаны соншалы шықсаң, үйлене бер

Бірде Хасан длардың бірімін д мінез көрсетіп к жағдай мүлде жс Осының себебін қойды. «Әліпті мүлде ықыласы

Баспаға филология және әлем тілдері факультеті
Ғылыми кеңесінің шешімімен ұсынылды

Редакция алқасы

ф.ғ.д., профессор Салқынбай А.Б., ф.ғ.д., профессор Әлкебаева Д.А.,
ф.ғ.к., доцент Ақымбек С.Ш., ф.ғ.к., доцент Жұмағұлова А.Ж.,
ф.ғ.к., доцент Әлімтаева Л.Т., ф.ғ.к., доцент Егізбаева Н.Ж.,
ф.ғ.к., доцент Саткенова Ж. Б.

«Қазақ тіл білімі: лингвистикалық парадигмалар және лингводидактика» атты республикалық ғылыми-әдістемелік конференция материалдары – Алматы: Қазак университеті, 2016. – 425 б.

ISBN 978-601-04-1883-7

Конференция материалдары жинағына қазақ тіл біліміндегі басым бағыттар бойынша зерттеулер, тілді оқытудың инновациялық технологиясы туралы ғылыми ой-пікірлер енгізілген.

Жинақ филолог ғалымдарға, филология факультеттерінің студенттері мен магистранттарына, PhD докторанттарына, сонымен бірге тіл білімінің мәселелеріне қызығушылық танытатын оқырмандарға арналған.

ISBN 978-601-04-1883-7

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2016

МАЗМҮНҮНІ

I. ПРОФЕССОРЛАР ХАСАН КӨРІМҮЛІ МҰХАМБЕТ ПЕН АЙТБАЙ АЙҒАБЫЛУЛЫ ТУРАЛЫ

Сағындықұлы Б. Кемел парасат иесі.....	3
Тасылов А. Көрнекті ғалым Айғабұлұлы Айтбайдың ғылыми мұралары жайында бірер сөз.....	5
Тасылов А. Белгілі түркітанушы ғалым, абзал азамат, ұлағатты ұстаз Хасан Мұхамбет-Кәрімнің 85 жылдығына арналады.....	9
Момынова Б. Ұстазға деген құрметпен.....	12
Салқынбай А.Б. Мамандыққа адалдық.....	20
Кәрімов Х. Кәрімов және қазіргі қазақ диалектологиясының мәселелері.....	26
Құлжанова Б. Шоқтығы биік ұстаз.....	32
Егізбаева Н.Ж. А. Айғабұлұлы қазақ тілі білімі салаларын оқыту жайында.....	34
Саткенова Ж.Б. Тілші, ғалым Хасан Кәрімұлы Мұхамбет ғылыми зерттеулерінің теориялық және әдістемелік сипаты.....	39

II. ТІЛДІ ЗЕРТТЕУДІҢ КОГНИТИВТІК, ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНЫМДЫҚ, СОЦИОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ФУНКЦИОНАЛДЫ ЗЕРТТЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ақымбек С. Еліктеу сөздердің фоносемантикалық мәселесі.....	43
Амантай Т. Жағымды эмоциялар тудыратын соматикалық фразеологизмдер және олардың прагматикасы.....	50
Аметова С. Метафорадағы комбинаторлы өзгерістер.....	55
Алиева Д.Б. Қазақ этнонимдерінің колданысындағы ұлтты ұйыстыру идеясы туралы ақпараттар.....	61
Азбаева С. Қазақ тілі журналдарының буын тұрқын модельдеу.....	68
Әбутәліп О. М. Қазақтың күнтізбесіндегі этномәдени мәнділіктер.....	76
Әлкебаева Д.А. Сөйлеу стратегиясы мен тактикасы.....	83
Әмірақынова Г. А. Қазақ әзілдерінің танымдық ерекшеліктері.....	88
Бегалиева Л.Б. Етістік арқылы жасалған мезгіл мәнді синонимдер.....	94
Болат Р. Адамдардың жас ерекшелігіне байланысты мезгіл ұғымдарының түр-түспен ассоциациялануы.....	101
Ебелекбаева Ә.Қ. Интонацияның функциясын суперсетментті деңгейде қарастыру.....	112
Жұмағұлова А.Ж. Қазақ баспасөзі және сөз мәдениеті.....	121
Зайсанбаев Т.Қ., Шойбекова Ә.Ж. Косарлы еліктеуші сөздердің дыбыстық ерекшеліктері.....	127
Иманалиева Ғ.Қ. Лепті сөйлемдердегі коммуникативтік мақсат.....	134
Қарабалла А. Бұқаралық ақпарат құралдарында прецеденттік тақырыптарды колданудың лингвомәдени заңдылықтары.....	143
Құдасова А. Салт-дәстүр атауларларының уәжділлігі мен семантикасы.....	147
Лебаева А. Ж. Аргументтік дискурс және оның бағалау лексикасын талдау.....	152

Назарова Ә.Н. Гендерлік лингвистиканың зерттеу бағыты мен тарихындағы негізі.....	158
Наурызбекова С.Н. Сағи Жәлелов пен аңғарымшылдығы автор бейнесінің тілдік көрінісі.....	161
Нұрғалин Ә.С. Қазақ әдебиетіндегі «сүлікші» эмоционалдық-сөйлемдік көрінісі бірігі.....	170
Оспан Ә. Адамдардың жас ерекшелігіне байланысты коммуникативтік қызығарлығының түр-түспен ассоциациялануы.....	174
Өмірбекова Р.К. Етістіктің категорияларының сөйлемде колданылуы принциптері.....	183
Тансымбекова Б.А. Ұстау сөзжасамадық журналдарының өтпіндік ерекшеліктері.....	191
Тасымолы С. Әскери терминдердің стилі.....	199
Тұлқома Г.Х. Әлеуметтік-аффектілік игерудің нәтижесі – когнитивтік табымдық игерудің нәтижесі.....	201
Ұбаева М. Тәуелдік жалғауының пайда болуы.....	209

III. ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ: ТЕОРИЯСЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ

Әміреев Н.Ә. Өзге тілді студенттердің шығармашылық құзыреттілігі қалыптастыру.....	215
Күркебаев К.К. ҚР ЖОО көптілді оқыту мәселелері.....	225
Қарабаева Х.Ә. Тіл үйретуге бағытталған оқу құралдарының мазмұндық құрылымдық сипаты.....	231
Малик М.М. Сөйлеу актілерінің әлеуметтік желілердегі көрінісі.....	237
Мамасева М. К. Сөйлемнің анықтаушы мүшесі мен айқындаушы мүшесін салыстырып өту тиімділігі.....	244
Махмұдова С.М. Тілдік жоғары оқу орындарының студенттеріне саяси дискурстың грамматикалық аспектісін үйретуге блог технологиясының тиімділігі.....	250
Мәнкеева А. Түр-түстердің ассоциациялану ерекшелігінің медицинада колданылуы.....	259
Naraliyeva R.T., Bissenbayev A.K., Dosanov B.I. Search and researches of innovative priorities in teaching kazakh in the polylingual sphere.....	265
Нұрпазина А.О. Қазақ тілі сабақтарында ойындарды колданудың тиімділігі.....	273
Омарова Б. А. Студенттердің ауызша сөйлеу тілін дамытуға бағытталған жаттығу тұлғалары.....	280
Сан-сытбаев О.Т. Әлеуметтік желілердегі сөз мәдениеті сын көгермейді.....	285
Сарсапбаева А.О. Мәдени құзыреттілікті қалыптастыруда мәтінді пайдалану технологиясы.....	290
Шығысбаева А.К. Қазақ тілін үйрету мақсатында заң саласы мәтіндеріне прагматикалық талдау.....	300
Шеңкеев А. Хикаялық дастандардың жанрлық ерекшелігі.....	307

логиялық диагностикадағы таптаурын түстердің ауру белгілері нақты айқындауда олқылықтар тудырады. Ол түрлі этнос өкілдерінің арасында түр-түстерді әр түрлі ұғымдармен ассоциациялаудан туған ерекшелік. Сол себепті түрлі ұғымдардың белгілі бір түр-түспен ассоциацияланғанда этнос өкілі ұлт танымындағы тілдік бірліктерді қолданады. Бұл табиғи ортадағы географиялық-ландшафтық (*тау, су, орман, тiпi* т.б.) және климаттық (*ауа-райының өзгермелі жағдайы* т.б. секілді ұғым ағауларында болатын түр-түстің ассоциациялық көрінісі.

Қорыға келгенде, жеке адамның түр-түске деген «көз-қарасы» тек оның физиологиялық, психологиялық, эстетикалық таным-талғамына ғана емес, сонымен қатар рухани дүниесіне, мәдени-білім дәрежесіне, мінез-құлқына, ұлттық ерекшелігіне, тіпті жасы мен жынысына да байланысты болады екен. Осы орайда түр-түске деген көзқарас тек лингвистикалық немесе мәдениеттану тұрғысынан біржақты зерделеу нәтижелерін қолдануды емес жан-жақты ғылымның өзге де салаларында атап айтқанда, медицина саласында қолдануды дамытуды көздейді.

Пайдаланылған әлебиеттер:

1. Иоханнес И. Искусство цвета. – М: Д.Аронов, 2014. – 96 с.
2. Смағұлова Г.Н. Мағыналас фразеологизмдер сөздігі. – Алматы. Елтаным, 2010. – 252 б.
3. Бейсембаева Р.С., Раисова Ә.Т., Нұрқасымова Р.Ф. Ақушерия. Оқулық Медицина жоғары оқу орындарының оқытушыларына, студенттеріне, интерндерге, ординаторларға, дәрігер ақушер-гинекологтарға және колледждерге арналған. – Алматы: Білім, 2006. – 376 б.
4. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. Т. 4. / Құраст. рецензент: Т.Қордабаев. А.Құрышжанов. – Алматы: Ғылым, 1979. – 672 б.
5. Жарықбаев Қ., Озғанбаев Ө. Жантануға кіріспе. Жалпы және арнаулы білім беретін мектептерге арналған оқу құралы. – Алматы, 2000. – 183 б.

SEARCH AND RESEARCHES OF INNOVATIVE PRIORITIES IN TEACHING KAZAKH IN THE POLYLINGUAL SPHERE

Naraliyeva Rakhila Tursynovna,
Bissenbayev Amanzhol Kuanbayevich,
Dosanov Balgabay Isayevich
al-Farabi Kazakh national university

Main goal of the method. For implementation of these provisions concerning the language policy of the country and expansion of the scope of the state language usage especially in the professional sphere, increase of competences of language in scientific and technical sphere, and also strengthening the role of language in formation of right attitude of foreign citizens to traditions, history, culture of the people, and also in communication by increase of the role of Kazakhstan on the world arena, plans of entry into number of fifty most competitive countries directed to development of innovative techniques of teaching Kazakh in the professional and scientific and technical sphere, development of the linguistic and innovative methodical questions and ways of solving the issues on methods of teaching.

Topicality of the method. The independent Republic of Kazakhstan is a multinational state where the most important priority of interrelation is mutual understanding and tolerance. The whole world is respectful to wise policy of the President of the Republic N. A. Nazarbayev. The president in the Messages "Kazakhstan-2050" to the people of Kazakhstan points to the fact that integrity of language is integrity of the people, i.e. the state language is the main core of independence.

Now in the country huge work on increasing the authority and a demand of a state language in all fields of activity, and especially in professional is carried out. The head of state Kazakhstan N. A. Nazarbayev has noted the high uniting role of the state language, and in the annual Message to the people of Kazakhstan told about the need of increasing its role in the state. In the light of national revival and competitiveness of the country the main emphasis is placed on language policy. The president in the Message for 2015 has noted the

need of application of innovative technologies for education for the area.

The tendency of expanding the aspect of the Kazakh language as the state one in domestic educational space in modern conditions of development of the international education and transition of the Kazakhstani office-work to the state language demands high-quality innovative approaches to methods of teaching Kazakh in foreign-language audience. The understanding of the priority of the solution of such tasks is increasing also with strengthening the position of Kazakhstan on the world arena and introducing the large-scale Program of the education development according to the method "Intellectual Nation" urged to bring closer our educational system to the international standards. Higher education institutions have to enter the international education market in new quality including pre-university training of the foreign citizens; laying the foundation of teaching in higher education institutions of Kazakhstan in the state language [Akkushkarova K.A. 1,5]. Therefore today the problems of introduction of innovative technologies in educational process and using new information-communication technologies (ICT) in the process of teaching Kazakh as the second or foreign language are very topical. Comparison of domestic and foreign experience while organizing the Kazakh language lessons allows to understand consciously our achievements and shortcomings and helps to conduct purposeful work on defining the method of teaching which is more effective for further development of education structure for our country. The results of search of teachers will make a positive impact on development of new methods to define the expected results of multilevel system of teaching Kazakh when developing the domestic standard of education.

The authors of this article consider an innovative technique of R. T. Naraliyevoy: the adapted grammar for students taking the course of practical Kazakh language as a foreign or the second language. The adapted grammar of Kazakh on paradigmatics allows to make the Kazakh language available for all learners of Kazakh regardless of age. The problem of formation of the modern innovative sphere is especially significant for teaching Kazakh because the sphere of use of the state language in Kazakhstan is widened every year.

The purpose of this article is to create a unique domestic method of teaching Kazakh for foreign-language audience with the help of formation of the lexical and grammatical competence of students and formation of speech communication in various social situations and formation of speech skills in the following types of speech activity:

- 1) speaking;
- 2) listening;
- 3) reading;
- 4) writing.

The main objectives of the practical course of the Kazakh language are stage-by-stage mastering the language material (from simple – to difficult, that is from elementary speech samples – to ability to carry out speech communication); correct pronunciation; mastering functional and semantic (elementary grammar) and lexical material;

development of lexical and grammatical competence (from understanding the structure of the Kazakh language to mastery of it); development of speech skills by means of semanticization;

ability to use and group new lexicon on different themes.

Teaching a language will be more interesting if at the lessons there isn't only theoretical side – grammar, that is language should be learned in practice – in use. Because most students learning Kazakh want to learn to use the language, without studying grammar of the language. Some people, especially native speakers sometimes show that they without knowing grammar of a language, are fluent in language. Therefore some learners also consider it is enough to learn words or phrases, dialogues on situational topics. Language immersion gives real advantages while mastering a language. However at the same time native speakers and they forget native speakers' speech skills were acquired for years, step by step studying the structure of the native language in the language environment. Surrounding people taught them how to pronounce the word or the phrase correctly, at the same time sometimes without suspecting that they resort to grammar of language. Without the support of grammar mastering will be difficult. The majority of students want to learn to use a language, whenever possible without studying grammar. Studying the theory of a language is the same as many amateurs want

to learn to drive a car, without looking under a hood. Now matter how this fact hurts the people with phibological adjusted souls, it is necessary to reckon with it. The mastery of a teacher is in organizing the teaching process on the basis of strict grammatical system that is to a certain degree hidden from the students, to take out the hypothesis of grammar rules with the help of well thought out activities and exercises but to lead the learners to correctly constructed ... speech [Kostomarov V.G., Mitrofanova O.D., Methodological guide for teachers of Russian for foreigners P.67]. Therefore considering such details in her experience the teacher of the Kazakh language R.T.Naraliyeva offers an innovative method of teaching Kazakh as foreign or the second language. The teacher Naraliyeva Raketa Tursynovna has been teaching Kazakh in foreign-language audience for many years. She realized in the practice just grammatical materials are difficult to acquire for a person learning foreign language.

The priority of this system of teaching Kazakh as a foreign language in a foreign-language audience is formation of communicative language competence of students at Kazakh lessons and for further use of this language skill in practice. To form communicative competence of students it is necessary to teach them to solve these or those communicative problems in different situations by language means to create ability of speech communicative competence in various situations and social communication, taking into account speech etiquette and social cultural standard of behaviour and communicative practicability of the statement. For formation of communicative competence of students the teachers-methodologist offer different ways, innovative approaches, methods, the best world practices on Kazakh courses. But each language is individual according to the structure. For example, all methods of teaching English or Russian aren't always suitable for Kazakh. First the English and Russian languages belong to inflectional languages, and Kazakh to agglutinative ones belong to different language groups. Tradition of teaching in the English and Russian languages as foreign languages have roots in the deep past. And the methods of teaching Kazakh as a foreign language was formed recently and is still being formed in difficult social and cultural conditions.

especially in Almaty in conversations in public places Russian is a language of international communication dominates. In Kazakhstan the language of international communication is the Russian language and has an official status as a language of international communication. Besides being used in life, Russian functions equally with a state language by common people, politicians and public figures, government employees and actively used by mass media. Therefore for formation of communicative competence of students it is necessary to pay special attention and attention on the aspect of speech culture in the educational standard on the Kazakh language and create domestic unique methodology of the Kazakh language as a foreign/second one.

In teaching practice there are also other approaches to defining the methods of teaching which are based on degree of awareness of the student and author's. This technique of Naraliyeva is original and the author offers the adapted grammar of Kazakh for foreign-language audience. The grammar isn't explained just theoretically, the linguistic terms aren't used overtly. The adapted grammar has a practical character, in speech aspects it plays an office role. For example, instead of *taulettyk zhalgany* the ending of possessive case, we say designational meaning of possession and relativity *menykyk/personal* and the relation between people, *khutystyk/ending* signifying the relative meaning), the functional and semantic role of this ending can be explained in this. The given methodology is designed for the people learning Kazakh as a foreign language on training courses and independently and also who studies with the features of the functional and semantic side of grammar and vocabulary, on the basis of phonetic material. The adapted grammar serves for formation of speech skills and for development of the oral and written communication. in the process of organizing and selecting the lexical and grammar materials the communicative requirements of the people that begin to learn Kazakh are taken into consideration. The presented grammatical materials are located according to the increasing complexity that promotes gradual acquisition of the learnt material and activation of the speech of students. The adapted grammar covers all main linguistic norms of

the Kazakh grammar which give a possibility to teach how to participate in conversations in Kazakh in significant spheres of life: the social, educational and official environment.

The method includes unique approach of teaching and lessons which remind a fascinating, exciting adventure. The unique methodology of Naraliyeva allows to seize the bases of Kazakh quickly and simply and to begin to communicate in it.

Transition from "a traditional method" with his rather easy consolidation of elementary grammar to nontraditional lessons demands the formation of a special qualitative method that allows the students to master quickly the program according to the level. Zero level includes phonetics and short situational dialogues on different themes for surviving in a foreign language environment. The first lessons begin with acquaintance of the alphabet of the Kazakh language. In modern Kazakh language there are 40 letters and 2 signs (ь, ъ). The main aspect of efficiency of using this method in teaching is the factor of the personality. For example, Russian-speaking people master specific sounds of Kazakh not so quickly: а, ы, у, ы, і, ғ, н, к. Therefore in the course of studying the section of phonetics the special attention is paid to the functions of vowels. In Kazakh the special attention is paid to the functions of vowels. In Kazakh except a sound е, other vowels have pairs, that is firm vowels have soft pairs: а - ә, о - ө, у - ұу at, и: ий - ий, ы - ы, ы - і.

Pair words with firm and soft vowels are offered: ал - әл (al - æl), сал - сәл (sal - sæl), here students are suggested to compare the pronunciation of the words а - ә: Zarina - Karina, у - ұ: ұйқа - ұйқа. In Russian the sound ы is pronounced long especially at the end as ый, and in Kazakh the sound ы is pronounced fluently, shortly, ы, but in some separate words of Russian ы is pronounced fluently, in example сын, кыска, but r-r: it is offered to master the sound ы, x, such a way: to pronounce together x + r or on the contrary. Comparison of the pronunciation of firm sounds in stressed and unstressed positions help to pronounce these specific sounds of such trainings help to pronounce specific sounds in stressed and unstressed positions helps students to master specific sounds with Kazakh quickly. But the Russian language in Kazakhstan un others regions, for example in Russia, has its features: in the Russian language the Kazakh words are met and they are actively used as Kazakh loan words: ара (aga - brother), ағашка (agashka - pet form of brother), пәшмет (rakhmet - think you), саярам/саям (saiyam -

greeting as hello), ишак/екек (ishak - donkey), etc. Therefore in Russian-speaking audiences it is possible to use actively comparative grammar of the Kazakh and Russian languages. The first lesson begins with introducing the alphabet of the Kazakh language, dependent on age the materials are given. At the first lesson we teach 10-20 letters and mini / short dialogue.

- Salemetisiz be, tanyсайык. (Helo, let's get acquainted)

- Mening atym Aziza. Sening atyn kim? (My name is Aziza.

What is your name?)

At the second lesson this dialogue slightly becomes complicated.

- Salemetisiz be, tanyсайык. (Helo, let's get acquainted)

- Mening atym Aziza. Sening atyn kim? (My name is Aziza.

What is your name?)

- Tany ankanyma kuanyshytymyn (Glad to meet you).

- Men de kuanyshytymyn (Me too).

The dialogues, samples of speech cliches, words

are written on the board. First the teacher loudly reads a minimum three times.

Then the teacher together with students spells aloud the words. In the work on development of skills of the correct perception and understanding the meaning of words the methods of loud reading are actively used.

For formation of language competence of students for them the stage of loud reading and spelling is obligatory for them. Loud reading perfectly combines the practice of the speech and its perception orally. Samples of speech cliches, situational dialogues are given to a foreign-language audience, for which Kazakh isn't native, used usually by Kazakhs in communication, to develop the skills of speech behavior in conversation. Etiquette of a colloquial speech is a part of etiquette of communication. Dialogue is a communication which is reflected in selection of communication specific character of conversation. In dialogue the interlocutors can use mimes, gesture resulting the existence of the phrases transferring an emotional state of the interlocutors. Students will be creatively engaged, choosing own models of individual work. It is possible to work on material consistently to study

each lesson, then to fix and fulfill material with the help

